Y General Paper & Box Manufacturing Company ar Ystad Fasnachu Trefforest

TAFLEN WYBODAETH A GWEITHGAREDDAU I DDYSGWYR

1. Ystad Fasnachu Trefforest

Sefydlwyd Ystad Fasnachu Trefforest ger Pontypridd yn rhan o Ddeddf Ardaloedd Arbennig 1934. Lluniwyd y ddeddf i helpu rhannau o Brydain lle roedd diweithdra'n uchel, ac roedd yn cynnig cymorth i fusnesau sefydlu yn yr ardaloedd hyn. Pan ddechreuodd y Natsïaid feddiannu busnesau Iddewig yn yr Almaen yn y blynyddoedd ar ôl 1933, ffodd nifer o Iddewon yma i sefydlu eu busnesau gyda help y cynllun.

Erbyn mis Mai 1940, roedd 55 o fusnesau gan ffoaduriaid Iddewig yn gweithredu o Drefforest. Roeddent yn darparu swyddi ar gyfer tua 1,800 o bobl leol.

2. Gweithgareddau

GWEITHGAREDD 1

a) Darllenwch yr wybodaeth am y General Paper & Box Manufacturing Company a'r teulu Schoenmann:

Y plac wal ar gyfer y General Paper & Box Manufacturing Company ar Ystad Fasnachu Trefforest, 1941

Delwedd trwy garedigrwydd George Schoenmann.

Ganed George Schoenmann yn Fienna yn 1934. Roedd tad George, Paul, yn ddyn busnes cynhyrchiol iawn, ac arferai fod yn berchen ar ffatri papurau sigaréts yn Fienna; ond yn dilyn yr *Anschluss* (y broses o atodi Awstria i'r Almaen Natsïaidd ar 12 Mawrth 1938), cymerodd y Natsïaid yr holl fusnesau Iddewig yn Awstria oddi ar yr Iddewon. Cafodd Paul ganiatâd i sefydlu'r General Paper & Box Manufacturing Company ar Ystad Fasnachu Trefforest yn 1938, a daeth y teulu i Gymru fel ffoaduriaid yn 1939, gan symud i'r Eglwys Newydd, Caerdydd.

Roedd y cwmni'n arbenigo mewn dau faes: blychau cardbord moethus a phapurau sigaréts. Câi'r blychau eu cydosod â llaw yn y ffatri.

[*Gweithwyr yn y General Paper & Box Manufacturing Company yn atgyfnerthu corneli blychau wedi'u plygu'n barod*]()

Delwedd trwy garedigrwydd George Schoenmann.

Yn ystod yr Ail Ryfel Byd, ystyrid eu busnes yn "hanfodol i'r ymdrech ryfel" gan fod sigaréts yn cael eu dosbarthu'n "hanfodol i gynnal morâl yn y lluoedd a gartref, fel ei gilydd". [1] Roedd y cwmni'n gwneud offer ar gyfer y Weinyddiaeth Amddiffyn hefyd.

Prynwyd y cwmni gan Rizla yn 1948, a chafodd Paul ei orfodi i adael yn 1951. Yn dilyn hynny, cychwynnodd gwmni dodrefn ym Mhen-y-bont ar Ogwr.

Aeth George i'r ysgol yn Aberhonddu, ac ar ôl y rhyfel bu'n gweithio i nifer o'r busnesau Iddewig yn Nhrefforest, yn ogystal ag i gwmni dodrefn ei dad. Yn 1979, sefydlodd ei gwmni ei hun a oedd yn gwerthu rhannau sbâr trydanol, cyn ymddeol yn 70 oed.

[1] George Schoenmann, *Memoirs… The Long Road to Retirement* (Hunangyhoeddiad, Mawrth 2011), t. 18.

b) Gwrandewch ar y ddau glip hanes llafar gan George Schoenmann, lle mae'n disgrifio ei gyfnod yn yr ysgol a ffatri ei dad yn Nhrefforest.

Trawsgrifiadau o Hanes Llafar:

George Schoenmann yn siarad am gael ei fwlio yn yr ysgol

Es i i'r ysgol wladol a doedd hynny ddim wedi gweithio'n dda iawn am fy mod i – doeddwn i ddim yn gallu siarad Saesneg. Cefais fy mhlagio'n ddidrugaredd. Wyddoch chi, bydden nhw'n galw enwau arna i: 'Jerry' oedd y ffefryn, oherwydd wrth gwrs roedd y rhyfel newydd ddechrau. A bydden nhw'n rhedeg o gwmpas yn esgus bod yn awyrennau, fel y byddai plant bach yn ei wneud bryd hynny, gyda'u breichiau ar led [yn chwerthin], yn gwneud synau, a fi oedd y Messerschmitt a fyddai bob amser yn cael ei saethu. Fodd bynnag, roedd yn, doedd e ddim yn braf iawn a'r ffaith nad oeddwn i'n gallu siarad gair o Saesneg wrth gwrs, ac ni wnaed unrhyw ymdrech mewn gwirionedd i'm cynnwys yn y gwersi. Felly, amser egwyl bob dydd, am ddeg o'r gloch, byddwn i'n sleifio allan trwy'r gât ac yn rhedeg adref [yn chwerthin]. Ac aeth, aeth hyn ymlaen am dri neu bedwar mis mae'n debyg, tan – wel, doedd neb yn fy ngholli yn gyntaf peth, ond cefais fy nal gan, gan chwaer fy nhad, fy modryb, a ddaeth i ymweld â'm mam yn annisgwyl a dod o hyd i mi'n eistedd ar lethr y rheilffordd yn gwylio'r trenau! Ac wrth gwrs, aeth i ddweud wrth fy mam a dyna'r awgrym cyntaf a gafodd fy mam fod rhywbeth wedi mynd o'i le yn yr ysgol.

George Schoenmann yn siarad am y General Paper & Box Manufacturing Company

Roedd yr unedau'n – cawson nhw eu hadeiladu gan y llywodraeth ar Ystad Trefforest, roedden nhw i gyd fel pe baen nhw o'r un dyluniad. Roedden nhw'n blaen iawn, dim byd ffansi o gwbl. Dim ond adeilad iwtilitaraidd. Dw i'n meddwl ei fod tua saith i 8,000 troedfedd sgwâr ac roedd yr adeilad – roedd ganddo swyddfeydd yn y blaen ac roedd wedi'i rannu'n fras yn hanner a hanner fymryn yn fwy; mae'n siŵr bod tua 55 y cant wedi'i neilltuo ar gyfer papurau sigaréts a'r 45 y cant arall oedd yr adran gwneud blychau. Roedden nhw'n gwneud blychau – wel, wn i ddim, gallech chi roi esgidiau ynddyn nhw – pob math o bethau. Er hynny, wrth gwrs, doedden nhw ddim yn gwneud cystal yn ystod y rhyfel, oherwydd ar un llaw ychydig iawn o stwff newydd a oedd yn cael ei gynhyrchu, a'r un peth nad oedd arnoch ei angen oedd blychau moethus [yn chwerthin]. Felly, roedden nhw'n cael ychydig o drafferth, ac roedd y brif ffrwd refeniw yn dod o'r papurau sigaréts.

c) Ystyriwch a thrafodwch y canlynol mewn parau neu grwpiau bach:

- Pam yr oedd y plant eraill yn ysgol George yn ei fwlio?
- Sut y byddech chi'n teimlo pe byddai rhywun yn eich bwlio chi oherwydd eich cenedligrwydd/crefydd?
- Sut y gallai'r ysgol fod wedi gwneud i George deimlo fel petai'n cael ei gynnwys fwy?

GWEITHGAREDD 2

Roedd y plant a ddaeth i'r DU fel arfer yn cael mynd â dim mwy nag un cês dillad gyda nhw. Byddai eitemau arbennig o werthfawr yn aml yn cael eu cadw mewn blwch bach yn y cês dillad.

a) Gan weithio mewn parau neu grwpiau bach, ystyriwch a thrafodwch y canlynol:

- Pe byddech yn cael eich gorfodi i ffoi o'ch cartref, pa eitemau o eiddo y byddech am eu cludo gyda chi? A fyddent yn ffitio mewn cês dillad?
- Pam yr ydych wedi dewis yr eitemau penodol hyn?

b) Cyflwynwch y prif bwyntiau trafod i'r dosbarth cyfan.

GWEITHGAREDD 3

a) Creu eich blwch 'eitemau gwerthfawr':

- Torrwch allan dempled y blwch ar y darn papur a roddwyd i chi.
- Ar y templed, darluniwch neu paentiwch yr eitemau a/neu'r atgofion y byddech am fynd â nhw gyda chi. Plygwch y blwch fel bod eich eitemau/atgofion yn ddiogel y tu mewn.
- Cydosodwch y blwch: plygwch ef ar hyd y llinellau toredig a'i ludio/dapio at ei gilydd.

b) Ystyriwch a thrafodwch y canlynol mewn parau neu yn y dosbarth:

- Pa eitemau yr ydych wedi eu rhoi yn eich blwch 'eitemau gwerthfawr' a pham?